

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ТЕЛЬНИК МАРИНА ВІКТОРІВНА

УДК 323.2 (477).001.73

**ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ
В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата політичних наук

Одеса – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор,
КОРМИЧ Людмила Іванівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри соціальних теорій

Офіційні опоненти: доктор політичних наук,
БУШАНСЬКИЙ Валентин Вікторович,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса, НАН України,
головний науковий співробітник;

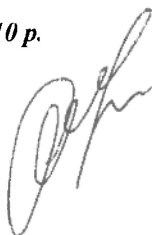
кандидат політичних наук,
КУЗНЕЦОВ Сергій Сергійович,
Інститут післядипломної освіти
спеціалістів морського та річкового транспорту
Міністерства транспорту та зв'язку України,
проректор з наукової роботи та зовнішніх зв'язків.

Захист відбудеться **21 січня 2011 р. о 10:00 годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий **20 грудня 2010 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Глобальні зміни в світі, які викликані політичними та економічними чинниками, а також стрімким науково-технічним прогресом, спричинили виникнення трансформаційних процесів у сфері, що склалася в організації управління суспільством. Сьогодні національна держава, з одного боку, виступає базисом національного суверенітету, забезпечує дотримання прав та свобод своїх громадян, з іншого, – відмічається зміна її ролі та значення у світовому співтоваристві, обмеження можливостей та повноважень, а також посилення позадержавного впливу на внутрішньодержавні політичні процеси. На фоні поглиблення ступеню взаємодії та взаємозумовленості людських суспільств, все частіше висловлюються думки про формування світового соціуму, який буде існувати без кордонів та націй, а отже і про можливу ліквідацію такої політичної одиниці, як національна держава. Вказані тенденції спричиняють трансформаційні зміни в політичному процесі української національної держави та зумовлюють гостру необхідність їх концептуального осмислення та дослідження, а також нагальну необхідність в перегляді системи поглядів на основні положення ролі та значення національної держави.

Розробці та вивченню теоретико-методологічних та практичних аспектів розвитку національної держави – одного з найскладніших феноменів політичної сфери суспільства – в різні часи приділяли значну увагу, як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники. Незважаючи на велику кількість наукових праць, стан розробки проблеми трансформації національної держави в сучасну епоху ще не відповідає потребам, що існують в теорії та практиці. Спостерігається фрагментарність, дискусійність та невизначеність ряду положень. Саме тому стають необхідними не тільки систематизація та узагальнення вже існуючих національно-державних досліджень, а й набуває першочергового значення проведення неупередженого аналізу цих досліджень. Метою такого аналізу є вироблення єдиної та цілісної системи поглядів на національну державу та окреслення перспектив подальшого вивчення цієї проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної науково-дослідної роботи кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» «Трансформація українського суспільства на шляху до паритетної демократії» (№ держреєстрації 0103U003289) і входить в комплексну наукову тему Національного університету «Одеська юридична академія» «Проблеми становлення і розвитку сучасної української держави» (№ держреєстрації 0101U001195).

Метою дослідження є комплексний науковий аналіз проблеми трансформації національної держави в сучасну епоху, а також вивчення основних змін, що відбуваються у політичних процесах української національної держави у зв'язку з такою трансформацією.

Досягнення поставленої мети включає вирішення наступних основних завдань:

- вивчення генези та дослідження природи такої форми організації публічної влади в суспільстві, як національна держава;
- визначення сутності та ознак національної держави, проведення аналізу основних теоретичних підходів до даного феномену;
- узагальнення уявлення про функції та соціальне призначення національної держави, що існують в науці;
- розгляд політичних та національно-культурних засад формування української національної держави;
- дослідження політичної нації як основи існування національних держав сучасного типу, її визначення, а також відмежування від суміжних понять;
- проведення аналізу основних сучасних тенденцій світового політичного розвитку;
- вивчення впливу сучасних тенденцій загальносвітового політичного розвитку на політичні процеси української національної держави;
- проведення аналізу політичних процесів української національної держави та розгляд перспективних напрямків їх розвитку;
- визначення системи політико-правових позицій, засобів та шляхів оптимізації функціонування української національної держави, необхідних для збереження її статусу та підвищення ролі в міжнародних та внутрішньодержавних відносинах.

Об'єктом дослідження є суспільні та політико-правові відносини в сфері функціонування та розвитку національної держави.

Предметом дослідження є трансформаційні зміни сучасної української національної держави, що відбуваються під впливом тенденцій глобального світового розвитку.

Методи дослідження обумовлені потребою комплексного аналізу теми і базуються на використанні загальнонаукового діалектичного методу, а також таких спеціальних методів, як системний, структурно-функціональний, історичний, порівняльний, інституційний.

Діалектичний метод пізнання, який застосовувався на всіх етапах дослідження, дозволив розглянути національну державу в її динаміці та виявити усталені напрямки та перспективи її розвитку. Системний метод дозволив комплексно охарактеризувати місце національної держави в сучасному світовому співтоваристві. Структурно-функціональний метод був використаний для вивчення особливостей національної держави, її функцій, а також основних елементів. Метод історизму дозволив побачити вплив конкретних історичних ситуацій та обставин в їх хронологічній послідовності на формування національної держави сучасного типу. Порівняльний метод дав можливість порівняти особливості розвитку української національної

держави зі світовими тенденціями становлення, розвитку та функціонування інших національних держав. Інституційний метод дозволив розглянути українську національну державу в якості інституту організації політичної влади на певній території, а також його взаємозв'язку і взаємодію з іншими інститутами, що на сучасному етапі розвитку суспільства починають претендувати на владні повноваження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є одним з перших в українській політології комплексним теоретичним дослідженням політичного виміру національної держави в аспекті функціонування політичної системи сучасної України. Наукова новизна, зокрема, полягає в наступному:

у перше:

- національна держава визначається як історично-сформований тип державності, за допомогою якого відбувається самовизначення політичної нації, вираження та реалізація її панівної волі на певній суверенній території. Національна держава характеризується правовою, економічною, територіальною та соціокультурною спільністю населення, інтегрованого в єдину політичну націю;
- обґрунтовується значення нації та національної свідомості для національно-державної організації суспільства, розглядається їх сутність та природа. Наводиться ряд практичних кроків з підвищення ролі української національної свідомості та посилення української нації, для забезпечення оптимального функціонування державних інституцій в контексті політичних трансформацій глобального характеру;
- окреслена роль інтегруючої національної ідеї. Доведено, що наявність та рівень розвитку національної ідеї є показником сили національної держави, а також невід'ємною якісною ознакою її політичної системи. Аргументовано, що відсутність або нерозвиненість національної ідеї призводить до безкомпромісної конкуренції політичних суб'єктів за необмежене панування в сфері політики, економіки, культури та ідеології, що ослаблює національну державу, а також знижує її авторитет на міжнародній арені;
- з'ясовано, що зміни ролі та значення національної держави в сучасному політичному процесі обумовлені множинністю суб'єктів, що претендують на владні повноваження, які були виключною компетенцією національних держав (економічна, соціальна, духовна сфери тощо). Це потребує моделювання нових механізмів співпраці державних інституцій з інститутами громадянського суспільства;

уточнено:

- тенденції розвитку політичних процесів сучасності загалом, а також вплив цих процесів на національну державність. До таких процесів можна віднести глобалізаційні процеси, а також такі процеси, як регіоналізація, локалізація, а

також глокалізація. Вони зумовлені новітнім етапом розвитку соціуму, а також політичними, економічними, науково-технічними та іншими перетвореннями, що впливають на кількісні та якісні характеристики цього етапу;

- напрямки розвитку політичної системи в Україні. Запропонований оптимальний варіант такого розвитку, пов'язаний з трансформаційними змінами національної держави під впливом конкурентного політичного середовища сучасної демократії. Підкреслено, що основною перешкодою для реалізації цього варіанту розвитку є відсутність суспільно-політичного національного проекту, що виходить за межі корпоративних інтересів правлячих еліт;

дістало подальший розвиток:

- розробка теорії сучасної національної держави як політичної організації суспільних процесів, основоположної та інтегруючої одиниці, за допомогою якої відбувається визначення власної приналежності індивіда, а також задоволення його основних потреб та інтересів. Теорія національної держави в цьому контексті розглядається як концепція, згідно з якою, політична влада в сучасному світі здійснюється з огляду на національно-державні одиниці, що характеризуються суверенністю, політичною та економічною цілісністю;
- концепція глобальних перетворень. Визначено, що сучасне суспільство увійшло до етапу, який характеризується наявністю політичної, інформаційної, економічної та культурної взаємозалежності між національними державами. Вказані чинники вступають у протиріччя з концепціями суверенності та неподільності влади окремої національної держави на власній території. Це призводить до того, що важливі рішення, які безпосередньо стосуються населення цих держав, нерідко приймаються особами або організаціями, які не підзвітні йому (транснаціональні корпорації, неурядові організації, транснаціональна еліта, уряди «держав-лідерів», терористичні угруповання тощо). Тому національні держави на сучасному етапі переживають кризу розвитку, але не відмирають, створюючи механізми поєднання державних та наддержавних впливів на політичні процеси.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані в результаті дослідження висновки і сформульовані на їх основі практичні рекомендації можуть бути використані в подальших дослідженнях політологічних і загальнотеоретичних проблем, пов'язаних із трансформаційними процесами, які зазнає національна держава в період глобальної зміни світового політичного ладу. Висновки, концептуальні підходи, що містяться в дисертації, можуть бути використані в законотворчій роботі Верховної Ради України, її комітетів, роботі центральних органів і посадових осіб державної виконавчої влади в процесі розробки та реалізації політичного курсу України.

Крім сфер правотворчості і правозастосування, матеріали, висновки й пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути також використані в науково-

дослідній роботі – для подальшого дослідження політичних інститутів і процесів. Результати, отримані в дисертації, можуть бути використані при подальшій розробці проблем теорії національної державності, національної свідомості, нації тощо. Теоретичні висновки та матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при написанні навчальних матеріалів, лекційних курсів і спецкурсів з проблем теорії та практики національно-державного будівництва у вищих навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія». Результати дослідження пройшли апробацію в доповідях і виступах на регіональних, всеукраїнських та міжнародних конференціях, семінарах, читаннях та круглих столах: IX звітна наукова конференція професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА (Одеса, квітень 2006 року); X звітна наукова конференція професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА (Одеса, квітень 2007 року); Міжнародна науково-практична конференція «Від конфлікту до порозуміння: теорія та практика громадянського суспільства» (Львів, червень 2007 року); II Всеукраїнський «Круглий стіл» «Актуальні проблеми філософії права (аксіологічний аспект)» (Одеса, жовтень 2007 року); XI звітна наукова конференція професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА (квітень 2008 року); XII звітна наукова конференція професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА (Одеса, квітень 2010 року); Міжнародна науково-практична конференція «Гене́за публічного права: від становлення до сучасності» (IV Прибузькі юридичні читання) (Миколаїв, листопад 2010 року).

Публікації. Основні положення і висновки викладені у 5 наукових статтях, опублікованих в наукових фахових виданнях з політології, затверджених ВАК України.

Структура дисертації визначена метою та завданнями дослідження та містить вступ, три розділи, що об'єднують вісім підрозділів, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 188 сторінок. Список використаних джерел включає 200 найменувань (18 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі подається загальна характеристика роботи, обґрунтовується актуальність теми дослідження; характеризується стан її розробки, визначається предмет, об'єкт, мета і завдання дослідження, його методологія, розкривається наукова новизна, практичне значення одержаних результатів, надаються відомості про апробацію результатів дослідження та їх публікації.

Розділ I «Теоретико-методологічні засади виникнення та існування інституту національної держави» складається з трьох підрозділів і містить аналіз

наукових джерел з обраної проблематики, генези національної держави, а також дослідження основних засад формування української національної держави.

У підрозділі 1.1. *«Генеза національної держави як специфічної форми політичної організації суспільства»* зазначено, що в своєму виникненні та існуванні національна держава пройшла довгий шлях розвитку та становлення. Відмічено, що розгляду різних елементів національно-державного розвитку в різні часи торкалася значна кількість дослідників. У вітчизняній політичній науці: Т. Алексєєва, А. Арсєєнко, В. Бурдяк, В. Бушанський, , І. Василенко, В. Войналович, Н. Горіна, О. Данилова, О. Дергачов, М. Загладіна, О. Зінченко, Н. Іванова, М. Ільїн, І. Клямкіна, І. Коваль, Л. Кормич, В. Красильчук, В. Кремень, І. Кресіна, Л. Кузнецова, В. Кузьменко, А. Лановенко, В. Масштабей, А. Михненко, Л. Нагорна, О. Панаріна, Е. Позднякова, В. Ребкало, Ф. Рудич, О. Салтовський, Д. Табачник, В. Ткаченко, С. Толстов, С. Троян, О. Чернецька, О. Уткіна, В. Шахов та інші. В західній політичній науці, зокрема, – З. Бжезинський, К. Воглер, Дж. Гелбрейт, Д. Данн, Р. Дарендорф, М. Інтрилігейтор, М. Кастельс, Д. Кола, М. Маклюєн, Т. Скокпол, А. Тейт, Я. Тінберген, Е. Тофлер, А. Тойнбі, А. Турен, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, М. Шимаї та інші.

Відзначено, що вперше ідеї національної держави набувають розвитку в епоху Французької революції 1789 року, цьому сприяли посилення індивідуалізму людини й неухильна боротьба за розкріпачення особистості та цілих соціальних верств. Формується нове ставлення до влади, яка втрачає ореол свого божественного походження, внаслідок чого населення, яке в той час оформлюється в політичну націю, стає джерелом суверенітету в державі, а отже набуває право самостійно визначати політичну структуру влади.

На основі аналізу етапів виникнення, розвитку та становлення національно-державної організації політичної влади в суспільстві зроблено висновок про те, що виникнення національної держави стало закономірним етапом формування людського суспільства.

У підрозділі 1.2. *«Ознаки та особливості національної держави сучасного типу»* детальному аналізу піддані ознаки сучасної національної держави, які дозволяють відокремлювати її від інших форм організації публічної влади в суспільстві. Відмічено, що серед вчених досі немає єдиної точки зору у визначенні такого феномену єдиної колективної політичної ідентичності, як політична нація. Досліджені підходи до виникнення політичної нації. Підкреслено, що саме політична нація в своєму логічному розвитку забезпечила загальні принципи побудови національної держави – типу державного устрою, що базується на політичній нації як на джерелі державного суверенітету. Поняття нації запропоновано розглядати як найвищий на сучасному етапі тип соціокультурної та політичної інтеграції населення, для якої характерні спільність господарських відносин, спільність території, мови, культури, а також національна свідомість та держава.

На підставі проведеного аналізу, а також наявних в науковій літературі точок зору запропоноване визначення національної держави сучасного типу. Національна держава – це історично-сформований тип державності, за допомогою якого відбувається самовизначення політичної нації, вираження та реалізація її панівної волі на певній суверенній території. Національна держава характеризується правовою, економічною, територіальною та соціокультурною спільністю населення, інтегрованого в єдину політичну націю.

У підрозділі 1.3. «Політичні та національно-культурні засади формування української національної державності» проаналізовані етапи розвитку української національної держави, які сформували той своєрідний, унікальний та неповторний тип її політичного устрою, який ми маємо сьогодні. На підставі аналізу робіт вітчизняних дослідників (В. Антонович, Ю. Бачинський, В.Вернадський, М. Грушевський, Драгоманов, Костомаров, П. Куліш, Ю. Липа, В. Липинський, І. Лисяк-Рудницький, С. Рудницький, В. Старосольський, Г.Сковорода, І. Франко, С. Шелухін, Р. Шпоролюк та інші), з'ясовані витоки формування української політичної нації та української національної самосвідомості.

При розгляді сучасного етапу формування української державності підкреслено, що його особливістю є проблема формування сучасної української нації, об'єднаної українською національною ідеєю, що спроможна гармонізувати соціально-політичні, економічні, духовно-культурні, етнічні та релігійні відносини в суспільстві. Підкреслена необхідність відбудови та підвищення ролі нації та національної ідеї в українському суспільстві.

У висновках до розділу I відзначається, що протягом свого існування організація суспільного життя людства не залишалася незмінною. Вона зазнала значних трансформацій з часів свого виникнення та до сьогодні. Національна держава як чинник новоевропейської історії є закономірним етапом формування системи політичного керування суспільством та приходить на зміну традиційній (середньовічній) державі. В міру розмивання середньовічної цілісності, в процесі секуляризації суспільства і культури національна держава стає домінуючою формою державності в світі і головним способом організації публічної влади в суспільстві. Українська національна держава виникає в межах цього історичного етапу, але має в своєму формуванні національно-культурні та політичні засади, які є специфічними та притаманними тільки їй.

Розділ II «Вплив світового політичного розвитку на політичні трансформації української національної держави», складається з трьох підрозділів і присвячений розгляду основних чинників сучасного політичного розвитку країн світу, а також їх впливу на українську національну державу, що зумовлює трансформаційні зміни в політичному просторі.

У підрозділі 2.1. «Основні чинники сучасного етапу світового політичного розвитку» зазначається, що сьогодні людство вступило до якісно нового етапу

свого розвитку. Світ стає настільки взаємозалежним, що жодна держава не може бути повністю ізольованою і майбутнє жодного регіону не може бути відокремлене від інших. Сучасний етап характеризується різноспрямованими та суперечливими процесами. Серед цих процесів: глобалізація, регіоналізація, глокалізація, ізоляціонізм (локалізація) тощо.

Зазначено, що в сучасному світі вказані процеси державно-політичного розвитку суспільства існують та діють одночасно, а отже, не можна стверджувати про один вектор загальносвітового розвитку, який би був єдиною можливим шляхом цього розвитку. У зв'язку з цим, існують одразу велика кількість сценаріїв, в яких робляться спроби прогнозування подальшого шляху світового політичного розвитку. На підставі проведеного аналізу основних глобальних моделей подальшого світового розвитку (С.Хантінгтон, Г.Кіссінджер, З.Бжезінський, Е.Тоффлер, Дж. Нейсбіт, Ф. Фукуяма та інші), підкреслюється, що сьогодні функціонування сучасних національно-державних інститутів відбувається на тлі поступової кардинальної перебудови політичного світоустрою, яка набула незворотного характеру, але кінцева мета такої перебудови досі є не визначеною.

У підрозділі 2.2. *«Зміна ролі та значення національної держави в умовах глобалізації: причини та наслідки»* увага дослідження зосереджена на змінах, які зазнають національно-державні інститути внаслідок новітніх процесів світового політичного розвитку. Підкреслено, що у зв'язку зі вказаними процесами, людство опинилося у своєрідній точці біфуркації, де обирається шлях його подальшого існування та розвитку. Формування нового глобального порядку, пов'язане із кризою старої системи світового політичного устрою, в якому трансформується роль та значення національної держави. Причини цього полягають також у зміні характеру взаємодії держав на світовому рівні, у зв'язку із включенням в цю взаємодію інших економічних, соціальних та політичних акторів. Внаслідок новітніх викликів, національна держава не тільки втрачає свої позиції на міжнародній арені, але і припиняє бути повновладним господарем на власній території. В таких умовах проблема збереження національної ідентичності та охорона державного суверенітету набуває величезного значення.

Приділяється увага розгляду ролі та місця національної держави в майбутньому світовому політичному процесі. Розглядаються вірогідні варіанти трансформації національної держави, які є можливими з огляду на реалізацію того або іншого сценарію світового порядку.

У підрозділі 2.3. *«Політичні процеси в українській національній державі крізь призму глобальних чинників світового політичного розвитку»* проаналізований вплив процесів загальносвітового розвитку на політичну систему української національної держави. Зазначено, що Україна зазнає дестабілізуючих впливів, що стали наслідком загострення загальної світової кризи та новим рівнем конкурентної

боротьби у всіх сферах життя суспільства та постійно зтикається з новими викликами глобального характеру.

Підкреслюється, що відсутність ефективних механізмів функціонування в нових умовах може призвести до ослаблення або, навіть, поглинення української національної держави більш сильними політичними акторами. Вказані фактори справляють значний вплив на стан політичних процесів в Україні, змушуючи її адаптуватися до новітніх тенденцій загальносвітового політичного розвитку. Перед українською національною державою постають нові завдання, зокрема, у відстоюванні досягнень українського народу, здобутті країною гідного місця у світовому поділі праці, в захисті прав українських громадян, а також в інформаційному забезпеченні суверенного існування.

У висновках до розділу II відзначається, що глобальні зміни, які знайшли своє відображення у новітніх тенденціях світового політичного розвитку, унеможливають існування тієї системи розподілу сил, яка існувала у світі раніше. Вказаний етап характеризується різноспрямованими та суперечливими процесами. Серед них розглядаються процеси глобалізації, регіоналізації, глокалізації та ізоляціонізму (локалізації). Вказаний факт призводить до кризи старої системи та, як наслідок, призводить до формування нового світового порядку.

Сьогодні національна держава зазнає звуження обсягу своїх повноважень та трансформації своєї ролі в житті суспільства. Трансформаційні процеси національно-державного характеру справляють свій вплив на всі без винятку політичні структури сучасного світового товариства. Українська національна держава не стає винятком в цих складних процесах, зазнаючи різноспрямованих впливів, не тільки зовнішнього, але і внутрішнього характеру.

Розділ III «Закономірності та особливості еволюції української національної держави в сучасних умовах» містить два підрозділи, в яких проведено аналіз основних тенденцій, а також перспективних моделей трансформації української національної держави.

У підрозділі 3.1. «Тенденції розвитку української національної держави» робиться висновок, що чинники, які впливають на сучасний світовий політичний розвиток, здійснюють значний вплив не тільки на поточний стан політичних процесів України, але також визначають і перспективні тенденції їх подальшого існування.

Проведений аналіз основних сценаріїв розвитку української національної держави, їх взаємозв'язку та взаємовпливу, а також поглядів, які існують в наукових працях сучасних дослідників.

Підкреслено, що серед української політичної еліти є прибічники таких різноспрямованих процесів, як глобалізація, регіоналізація, ізоляціонізм (локалізація) та глокалізація. Відсутність єдності серед політичних сил країни відносно пріоритетного шляху розвитку української національної держави,

призводить до відсутності скоординованості їх дій та знаходить своє відображення в значному ослабленні української національної держави. Вказані фактори відзначаються нерозвиненістю засад громадянського суспільства, влада має тенденцію використовувати консервативний та малоефективний досвід управління, а також використовувати цей досвід та владні повноваження для реалізації своїх групових інтересів, нехтуючи загальнонаціональними, що часто ставить під загрозу основні цінності суспільства – свободу, права людини, незалежність країни, її національну ідентичність, безпеку і добробут.

У підрозділі 3.2. «Реалізація концепцій національної держави в Україні» уточнена специфіка української національної держави в межах концепції перехідної національно-державної системи, основні принципи системної трансформації якої, пов'язані зі зміною базових засад суспільного розвитку.

У контексті визначення оптимальних напрямків трансформації української національної держави, увага акцентується на тому, що кожний історично відомий тип соціально-політичної організації суспільства має свої конкретно-історичні підстави та причини. Відмічається, що сучасні трансформаційні процеси в національно-державній організації українського суспільства відбуваються не внаслідок помилково обраного шляху політичного розвитку, а тому, що за конкретних умов політико-історичного розвитку певний тип соціально-політичної організації суспільства перестає найбільшою мірою відповідати потребам безпеки, виживання, самозбереження суспільства як особливого організму, що функціонує за своїми певними закономірностями. Вказана невідповідність призводить до пошуку нових ефективних форм існування української національної держави.

В межах цих перетворень важливим є використання переваг геополітичного положення України у сфері економічного зростання та по відношенню до трансконтинентальних магістралей; раціональне використання ресурсного потенціалу, регіональної спеціалізації України співвідносно з міжнародним поділом праці; зменшення залежності країни від експорту стратегічних ресурсів, взаємовигідне співробітництво з іншими країнами щодо ресурсопостачання; забезпечення ефективного регіонального розвитку та соціальної спрямованості економіки України, зміцнення її конкурентних позицій у світовому співтоваристві, забезпечення національної безпеки держави.

Однак, для збереження української національної державності та реалізації власного права на самобутній шлях розвитку, надзвичайного значення набуває духовно-моральне відродження України. Адже для подолання негативних тенденцій сучасного етапу розвитку політичних процесів недостатньо вирішення тільки економічних та політичних проблем. Як неодноразово було в історії нашої країни, в кризових умовах, гідне існування та надійне майбутнє мають бути забезпечені, перш за все, духовним потенціалом українського народу, який визначається національною свідомістю та національною ідеєю.

У *висновках до розділу III* зазначається, що концептуальне осмислення новітніх тенденцій подальшого розвитку української національної держави та основних напрямків її трансформації дозволять уникнути негативних моментів такої трансформації. Нинішня криза найбільш чітко оголила проблему недосконалості та розбалансованості існуючої політичної системи, неефективності значної частини державного менеджменту. Сьогодні від України вимагається внутрішня громадянська, політична та економічна мобілізація, вдосконалення власного державного організму, поява у еліті стратегічного бачення майбутнього країни. Задля вирішення кризових викликів, що постають сьогодні перед Україною необхідно забезпечити безумовну доступність всім без винятку громадянам України інформації про процеси, що відбуваються в усіх ланках державної влади. Світовий досвід подолання кризових явищ свідчить про те, що успіх визначає розвиток загальнонаціонального інтелектуального проекту. Тому потрібні системні дослідження, що забезпечують у своїй практичній реалізації інтелектуальний інструментарій для активації загальнонаціонального антикризового процесу.

У *Висновках дисертації* узагальнюються результати дослідження, які характеризуються новизною, пропозиціями щодо вдосконалення законодавства, подальшого розвитку української національної держави як політичної організації суспільних процесів в країні, основоположної та інтегруючої одиниці, за допомогою якої відбувається самоототожнення індивіда, а також задоволення його основних потреб та інтересів. За результатами дослідження сформульовані наступні висновки.

Теоретичне та політичне осмислення сутності і специфіки функціонування національної держави в сучасному політичному процесі та виявлення особливостей її трансформації в сучасних умовах зумовлено глобальними процесами, які сьогодні впливають на загальносвітовий політичний розвиток.

Організація суспільного життя людства зазнає значних змін та трансформацій з часів свого виникнення та до сьогодні. З розмиванням середньовічної цілісності в процесі секуляризації суспільства та культури національна держава стає домінуючою формою державності, яка на сьогодні залишається головним способом організації публічної влади в суспільстві.

Феномен політичної нації виступає системоутворюючим фактором національної державності. За цих умов нація характеризується як тип соціокультурної та політичної інтеграції населення, якому притаманні спільність господарських відносин, території, мови, культури, а також певний вид національної свідомості та державності.

Зміни, які знайшли своє відображення у новітніх тенденціях світового політичного розвитку, унеможливають існування застарілої системи розподілу сил. Сучасний етап характеризується різноспрямованими та суперечливими процесами, зокрема, глобалізації, регіоналізації, глокалізації та ізоляціонізму (локалізації).

Це призводить до кризи старої системи та, як наслідок, до формування нового світового порядку, що визначатиме перспективи розвитку системи управління суспільством.

На підставі проведеного аналізу, а також наявних в науковій літературі точок зору робиться висновок, що внаслідок трансформаційних перетворень національна держава збереже своє домінуюче положення, як в міжнародних, так і у внутрішньодержавних відносинах, але її розвиток буде супроводжуватися інституційними та статусними поступками (зокрема, структурам громадянського суспільства та новим суб'єктам міжнародних відносин). Характер та обсяг таких поступок буде визначатися процесом адаптації внутрішніх характеристик держави та її адекватністю змінам зовнішнього середовища.

Тенденції світового розвитку справляють значний вплив на реальний стан політичних процесів в українській національній державі, змушуючи адаптуватися до новітніх запитів та загроз. Перед українською національною державою стоять завдання відстоювання досягнень українського народу, здобуття країною гідного місця у світовому поділі праці, захисту прав українських громадян, інформаційного забезпечення суверенного існування тощо. При цьому політичні процеси відбуваються в межах неоднорідності українського суспільства, що склалася історично.

Розвиток політичних процесів української національної держави є продовженням сучасних глобальних процесів світового розвитку та потребують осмислення щодо перспектив та шляхів їх майбутнього розвитку. Внаслідок підсилення взаємозалежності світу, вибір вектору подальшого розвитку української національної держави обумовлює не тільки внутрішні особливості розвитку нашої країни, але і те, якою стане політична карта всього світу.

Концептуальне осмислення новітніх тенденцій розвитку української національної держави та моделювання основних напрямків її трансформації дозволять уникнути негативних моментів трансформаційного процесу. Відсутність ефективної інтегруючої національної ідеї визначає виключно реактивний характер поведінки вітчизняної політичної елітою. Особисті політичні амбіції загрожують подальшою дестабілізацією політичної ситуації та суттєвим обмеженням можливостей основних державних інституцій у виробленні механізмів подолання економічної кризи в Україні, протистоянні деструктивним зовнішнім впливам, забезпеченню національної безпеки.

Усвідомлення таких загроз обумовлює потребу створення захисного механізму у формі української національної держави сучасного типу. Укріплення цього механізму передбачає формування політичної нації на ґрунті об'єднуючої національної ідеї полінаціонального суспільства. Також процес державотворення включає досягнення балансу традицій та запозичень як наслідку інтегративних тенденцій сучасності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Тельник М.В. Криза національної державності в сучасну епоху глобалізації / М.В.Тельник// Актуальні проблеми політики. – 2007. – Випуск 30. – С. 153-157.
2. Тельник М.В. Формування глобального порядку в сучасну епоху / М.В.Тельник// Актуальні проблеми політики. – 2007. – Випуск 32. – С. 379-383.
3. Тельник М.В. Критерії визначення нації та національної приналежності індивіда / М.В.Тельник// Актуальні проблеми політики. – 2008. – Випуск 33. – С. 389-392.
4. Тельник М.В. Глобальні кризові виклики для сучасної української національної держави / М.В.Тельник// Держава і право. – 2010. – Випуск 48. – С. 699-705.
5. Тельник М.В. Основні причини кризового стану сучасного політичного процесу української національної держави / М.В.Тельник// Актуальні проблеми політики. – 2010. – Випуск 40. – С. 386-391.

АНОТАЦІЯ

Тельник М.В. Трансформація національної держави в сучасному політичному процесі України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Національний університет «Одеська юридична академія», – Одеса, 2010.

Сформульоване авторське визначення національної держави як історично-сформований тип державності, за допомогою якого відбувається самовизначення політичної нації, вираження та реалізація її панівної волі на певній суверенній території. Національна держава характеризується правовою, економічною, територіальною та соціокультурною спільністю населення, інтегрованого в єдину політичну націю.

Доведена наявність процесу зміни ролі та значення національної держави в сучасному світовому політичному процесі, що потребує активних дій задля досягнення певного паритету статусів множинності суб'єктів, що претендують на владні повноваження. Те, що довгий час було компетенцією виключно національних держав (економічна, соціальна, культурна сфери тощо) втрачає такий статус нерідко переходячи у компетенцію інститутів громадянського суспільства.

Уточнені тенденції розвитку політичних процесів сучасності загалом, а також вплив цих процесів на національну державність. До таких процесів можна віднести глобалізаційні процеси, а також такі процеси, як регіоналізація, локалізація, а також глокалізація.

Дістала подальшого розвитку розробка теорії сучасної національної держави як політичної організації суспільних процесів, основоположної та інтегруючої одиниці,

за допомогою якої відбувається самоототожнення індивіда, а також задоволення його основних потреб та інтересів.

Ключові слова: національна держава, нація, національна свідомість, глобалізація, трансформація політичної системи суспільства.

АННОТАЦИЯ

Тельник М.В. Трансформация национального государства в современном политическом процессе Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», – Одесса, 2010.

Сформулировано авторское определение национального государства как исторически-сформированный тип государственности, с помощью которого происходит самоопределение политической нации, выражение и реализация ее господствующей воли на определенной суверенной территории. Национальное государство характеризуется правовой, экономической, территориальной и социокультурной общностью населения, интегрированного в единую политическую нацию

Обозначено принципиальное значение для успешного функционирования национально-государственной организации понимания сущности и природы нации и национального сознания. Интегрирующая национальная идея может быть показателем силы национального государства, показателем активности его политических субъектов. В этом случае национальная идея становится неотъемлемым качественным признаком политической системы. Но она же может быть и показателем слабости, нестойкости политической системы. Это происходит в том случае, когда ее использование в политической жизни страны направлено не на интеграцию и укрепление национального государства, а на достижение политических целей отдельных субъектов путем разъединения и конфронтации.

Доказано наличие процесса изменения роли и значения национального государства в современном мировом политическом процессе, требующего активных действий для достижения определенного паритета статусов множества субъектов, претендующих на властные полномочия. То, что долгое время было компетенцией исключительно национальных государств (экономическая, социальная, культурная сферы и пр.) утрачивает такой статус, нередко переходя в компетенцию институтов гражданского общества.

Уточнены тенденции развития политических процессов современности, а также воздействие этих процессов на национальное государство. К таким процессам можно отнести глобализационные процессы, а также такие процессы, как регионализация, локализация, а также глокализация. Все они обусловлены тем

новейшим этапом развития социума, а также политическими, экономическими, научно-техническими и иными преобразованиями, влияющими на количественные и качественные характеристики этого этапа.

Дальнейшее развитие получила разработка теории современного национального государства как политической организации общественных процессов, основополагающей и интегрирующей единицы, с помощью которой происходит самоотождествление индивида, а также удовлетворение его основных потребностей и интересов. Теория национального государства в этом контексте рассматривается как концепция, в соответствии с которой политическая власть в современном мире осуществляется исходя из существования национально-государственных единиц, характеризующихся суверенностью, политической и экономической целостностью.

Ключевые слова: национальное государство, нация, национальное сознание, глобализация, трансформация политической системы общества.

SUMMARY

Telnik M. The national state transformation in the modern political process of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation on receipt of a scientific degree of a political sciences candidate according to the specialty 23.00.02 – political institutes and processes. The National university «Odessa legal academy». Odessa, 2010.

Formulated authorial determination of the national state as a political mechanism of adjusting of public relations which provide the optimal functioning of state institutes in the context of political transformations of global character.

The presence of process of changing of role and value of the national state is well-proven in a modern world political process, which requires active actions for the sake of achievement of certain parity of subjects multiplicity statuses which apply upon imperious plenary powers. Within a long period of time that was a competence exceptionally of the national states (economic, social, cultural spheres and others like that), now loses such status quite often passing to the competence of institutes of civil society.

The tendencies of political process development are specified as a whole and as well as an influence its upon national state. The globalization as well following processes as revivifying, localization, and also glocalization can be taken for above mentioned.

The theory of the modern national state as political organization of public processes has been taken for the further development as a political organization of public processes, fundamental and integrating unit which assist for self stating of individual, covering his demands and interests.

Keywords: the national state, nation, national consciousness, globalization, transformation of the political system of society.